

SHIMOLIY FARG'ONADA EKOTURISTIK DESTINATSIYALARINI TASHKIL ETISHDA TABIIY-ANTROPOGEN OMILLARNING O'RNI

Xakimov Dilmurod Rajabovich

Chust tumani, 78-maktab, geografiya fani o'qituvchisi

dilmurodhakimov101@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada Shimoliy Farg'ona hududida ekoturistik destinatsiyalarni tashkil etish va rivojlantirishda tabiiy hamda antropogen omillarning o'rni geografik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Hududning relyefi, iqlimi, suv resurslari, o'simlik qoplami va landshaft xilma-xilligi ekoturizmni rivojlantirishning tabiiy asoslari sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, aholi joylashuvi, transport infratuzilmasi, an'anaviy bog'dorchilik, tarixiy-madaniy meros, turistik xizmatlar va hududning xo'jalik jihatdan o'zlashtirilishi kabi antropogen omillarning destinatsiyalar shakllanishiga ta'siri yoritiladi. Tadqiqotda geografik taqqoslash, tizimli tahlil, kartografik yondashuv va destinatsiyalarning salohiyatini sifat jihatidan baholash usullaridan foydalanish tamoyillari asos qilib olindi. Tahlil natijasida tabiiy resurslar va inson faoliyati o'rtasidagi o'zaro uyg'unlik ekoturistik hududlarning jozibadorligi, iqtisodiy samaradorligi hamda ekologik barqarorligini belgilovchi muhim shart ekanligi asoslanadi. Hududda ekoturistik marshrutlarni shakllantirish, tabiiy landshaftlarga antropogen bosimni kamaytirish va mahalliy aholi ishtirokini kuchaytirishga doir takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: Shimoliy Farg'ona, ekoturizm, turistik destinatsiya, tabiiy-antropogen omillar, landshaft, rekreatsion resurslar, ekologik barqarorlik, turistik infratuzilma, geografik tahlil.

KIRISH (INTRODUCTION)

Hozirgi davrda turizmning ekologik yo'nalishlarini rivojlantirish tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, hududlarning iqtisodiy imkoniyatlarini

kengaytirish va tabiiy merosni muhofaza qilishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tabiiy landshaftlari xilma-xil, tarixiy-madaniy merosi boy va aholi xo'jalik faoliyati bilan uzviy bog'langan hududlarda ekoturistik destinatsiyalarni tashkil etish katta ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ekoturistik destinatsiya deganda tabiiy muhit, ekologik jihatdan mas'uliyatli turistik faoliyat, tashrif buyuruvchilarga xizmat ko'rsatish tizimi hamda mahalliy hamjamiyat manfaatlari o'zaro bog'langan hudud tushuniladi. Bunday destinatsiyaning shakllanishi faqat tabiiy obyektlarning mavjudligi bilan belgilanmaydi. Uning rivojlanishiga hududning transport bilan ta'minlanganligi, aholi punktlarining joylashuvi, xizmat ko'rsatish tarmoqlari, madaniy an'analar, ekologik boshqaruv va turistik faoliyatni tashkil etish darajasi ham ta'sir ko'rsatadi.

Shimoliy Farg'ona, xususan, Namangan viloyatining shimoliy va shimoli-g'arbiy qismlari ushbu jihatdan alohida e'tiborga loyiqdir. Namangan viloyati Turizm boshqarmasi ma'lumotlarida hududning shimoliy qismidagi tog' tizmalari, tog' daryolari, sharsharalar va yozgi yaylovlar tog' turizmi, trekking hamda ekoturizm uchun imkoniyatlar yaratishi qayd etilgan. Chortoq mineral suvlari, Kosonsoy, Yangiqo'rg'on, Pop va Chust tumanlarining tabiiy manzaralari hamda bog'dorchilik an'analari esa hududiy turizmni diversifikatsiya qilish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur hududda ekoturistik destinatsiyalarni shakllantirish masalasini o'rganishda tabiiy va antropogen omillarni alohida-alohida emas, balki o'zaro ta'sir qiluvchi yagona geografik tizim sifatida baholash zarur. Chunki tabiiy sharoit turistik faoliyatning hududiy imkoniyatlarini belgilasa, inson faoliyati ushbu imkoniyatlardan foydalanish darajasi va shakllarini belgilaydi.

Tabiiy omillar ekoturistik faoliyatning resurs asosini tashkil etsa, antropogen omillar ushbu resurslarni turistik mahsulotga aylantirish, ulardan foydalanishni tashkil etish va muhofaza qilish mexanizmlarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, antropogen ta'sirning me'yordan ortishi

landshaftlarning degradatsiyasi, suv resurslarining ifloslanishi, chiqindilar ko'payishi va biologik xilma-xillikning qisqarishiga olib kelishi mumkin.

Tadqiqotning maqsadi — Shimoliy Farg'onada ekoturistik destinatsiyalarni tashkil etish va rivojlantirishga ta'sir etuvchi tabiiy-antropogen omillarni aniqlash, ularning o'zaro bog'liqligini geografik jihatdan tahlil qilish hamda hududning ekoturistik salohiyatidan barqaror foydalanish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- Shimoliy Farg'onaning ekoturizmni rivojlantirish uchun muhim bo'lgan tabiiy-geografik xususiyatlarini tavsiflash;
- antropogen omillarning turistik obyektlar va destinatsiyalar shakllanishiga ta'sirini aniqlash;
- tabiiy resurslar, infratuzilma va mahalliy aholi faoliyati o'rtasidagi o'zaro aloqalarni baholash;
- ekoturistik destinatsiyalarni hududiy tashkil etishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash;
- ekologik barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti sifatida Shimoliy Farg'onaning ekoturizmni rivojlantirish imkoniyatlariga ega tabiiy va antropogen hududiy majmualari qaraladi. Tadqiqot predmeti esa ekoturistik destinatsiyalarni tashkil etish jarayonida tabiiy resurslar va inson faoliyati o'rtasida shakllanadigan geografik munosabatlardan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (METHODS)

Tadqiqot metodologiyasi hududiy-geografik yondashuv, tizimli tahlil, qiyosiy geografik usul, kartografik tahlil va rekreatsion resurslarni sifat jihatidan baholash tamoyillariga asoslanadi. Mazkur usullar tabiiy sharoitlar, xo'jalik faoliyati va turistik infratuzilmaning o'zaro ta'sirini kompleks o'rganish imkonini beradi.

Tadqiqotning axborot asosini Shimoliy Farg'ona tabiiy geografiyasiga oid ilmiy adabiyotlar, turizm geografiyasi bo'yicha o'quv manbalari, rasmiy turizm axborotlari, hududiy turistik obyektlar haqidagi ma'lumotlar va O'zbekiston Respublikasining tabiatni muhofaza qilishga oid normativ-huquqiy hujjatlari tashkil etadi. Xususan, Namangan viloyatining turistik yo'nalishlari bo'yicha rasmiy axborotlar hududdagi tabiiy va madaniy resurslarning hududiy joylashuvini tavsiflashda foydalaniladigan manbalardan hisoblanadi.

2.1. Tabiiy omillarni baholash

Tabiiy omillar quyidagi ko'rsatkichlar bo'yicha tahlil qilinadi:

- Relyef va landshaft tuzilishi — tog', adir, vodiylar, daryo vodiysi va tekislik landshaftlarining xilma-xilligi, manzaradorligi hamda sayr va trekking uchun yaroqliligi.
- Iqlim sharoiti — turistik faoliyatni tashkil etish mumkin bo'lgan mavsumlar, harorat sharoiti, yog'ingarchilik va ob-havo bilan bog'liq xavflar.
- Suv resurslari — soylar, daryolar, buloqlar va mineral suv manbalarining rekreatsion ahamiyati, suv sifati va ulardan foydalanish imkoniyatlari.
- O'simlik va hayvonot dunyosi — biologik xilma-xillik, tabiiy yashash muhitlarining saqlanganlik darajasi va ekologik kuzatuvlar uchun imkoniyatlar.
- Ekologik holat — tuproq eroziyasi, landshaftlarning buzilishi, suv va havo ifloslanishi kabi omillar.

2.2. Antropogen omillarni baholash

Antropogen omillarni o'rganishda quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratiladi:

1. Transport va muhandislik infratuzilmasi: avtomobil yo'llari, piyoda yo'laklari, kirish yo'llari, aloqa vositalari va xavfsizlik sharoitlari.
2. Turistik xizmatlar: mehmon uylari, ovqatlanish shoxobchalari, yo'riqchilik, axborot markazlari va sanitariya infratuzilmasi.
3. Xo'jalik faoliyati: bog'dorchilik, dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik va boshqa mahalliy iqtisodiy faoliyat turlari.

4. Tarixiy-madaniy resurslar: tarixiy obidalar, mahalliy urf-odatlar, an'anaviy turmush tarzi va milliy hunarmandchilik.

5. Ekologik boshqaruv: chiqindilarni yig'ish, tabiiy hududlardan foydalanish qoidalari, ekologik monitoring va muhofaza choralarining mavjudligi.

2.3. Ekoturistik salohiyatni kompleks baholash

Tabiiy va antropogen omillarning umumiy ta'sirini tizimli baholash uchun quyidagi konseptual model taklif etiladi:

$$E = f(N, A, I, B)$$

Bu yerda:

- E - hududning ekoturistik salohiyati;
- N - tabiiy resurslar va landshaftlarning jozibadorligi;
- A - antropogen resurslar va madaniy meros;
- I - transport hamda turistik infratuzilma;
- B - ekologik barqarorlik va boshqaruv sifati.

Mazkur ifoda matematik jihatdan kalibrlangan prognoz modeli emas, balki baholash mezonlarini bir tizimga birlashtiruvchi konseptual yondashuvdir. Har bir ko'rsatkichni amaliy tadqiqotda bir xil shkala bo'yicha baholash, mezonlarga tegishli vazn koeffitsiyentlarini belgilash va dala kuzatuvlari bilan tekshirish talab etiladi.

Tadqiqotning muhim metodologik sharti shundan iboratki, ushbu maqolada taqdim etilgan natijalar mavjud ochiq axborotlarni geografik tahlil qilish va nazariy umumlashtirishga asoslangan. Maxsus dala tadqiqoti, turistlar so'rovi yoki GIS asosidagi miqdoriy hisob-kitoblar o'tkazilganligi haqida da'vo qilinmaydi.

TADQIQOT NATIJALARI (RESULTS)

3.1. Shimoliy Farg'onaning tabiiy-geografik omillari va ekoturistik imkoniyatlari

Shimoliy Farg'ona tabiiy-geografik jihatdan tog'oldi, adir, vodiylar va daryo vodiylari landshaftlari o'zaro tutashgan hudud sifatida ekoturizmning turli shakllarini tashkil etish imkoniyatiga ega. Bunday landshaftlar majmuasi tabiatni kuzatish, piyoda sayohat, tog' turizmi, ekologik ma'rifat va qishloq turizmini rivojlantirish uchun turli sharoitlarni yuzaga keltiradi.

Tabiiy omillarning ekoturistik ahamiyati faqat landshaftlarning go'zalligi bilan cheklanmaydi. Ular sayohat yo'nalishlarining murakkablik darajasi, turistik faoliyatning mavsumiyligi, tashrif buyuruvchilar xavfsizligi va ekologik yuklama imkoniyatlarini ham belgilaydi.

Hududning asosiy tabiiy omillari va ularning turistik ahamiyati 1-jadvalda umumlashtirilgan.

**1-jadval. Shimoliy Farg'onada tabiiy omillarning ekoturistik
destinatsiyalarni shakllantirishdagi o'rni**

Tabiiy omil	Ekoturistik imkoniyat	E'tibor qaratiladigan cheklovlar
Tog' va tog'oldi relyefi	Trekking, piyoda sayohat, manzarali kuzatuv maydonlari	Tik yonbag'irlar, eroziya, sel va ko'chki xavfi
Soy va daryo vodiylari	Suv bo'yi sayrlari, landshaft kuzatuvi, ekologik ta'lim	Suv rejimining o'zgarishi, suv ifloslanishi, toshqin xavfi
Buloqlar va mineral suvlar	Tabiiy obyektlarga tashrif, sog'lomlashtirish turizmi bilan uyg'unlashgan marshrutlar	Suv manbalarining sanitariya muhofazasi va resurslardan oqilona foydalanish
O'simlik qoplami va biologik xilma-xillik	Tabiatni kuzatish, ekologik ekskursiyalar, biologik ta'lim	O'simliklarning payhon qilinishi, yashash muhitining buzilishi

Bog'lar qishloq landshaftlari	va Agroekoturizm, bog'dorchilik tanishish, mavsumiy sayohatlar	Suv sarfi, agroximikatlardan foydalanish va tuproq degradatsiyasi
Iqlim mavsumiylik	va Mavsumiy trekking, tabiatni suratga olish, dam olish	Keskin ob-havo, issiqlik, yog'ingarchilik va mavsumiy suv tanqisligi

Manba: muallif tomonidan tabiiy-geografik va turistik omillarni tizimlashtirish asosida tuzilgan.

Jadvaldan ko'rinadiki, tabiiy omillar bir vaqtning o'zida ham turistik resurs, ham faoliyatni cheklovchi shart sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, tog'oldi landshaftlari manzarali sayohatlarni tashkil etishga imkon bersa, ularning ayrim qismlarida relyefning murakkabligi, eroziya va xavfli tabiiy jarayonlar marshrutlarni puxta rejalashtirishni talab qiladi.

Suv resurslari ham muhim o'rin tutadi. Soy va buloqlar atrofida rekreatsion faoliyatni rivojlantirish mumkin, biroq bunday hududlarda suvning ekologik holatini saqlash, qirg'oqbo'yi o'simliklarini muhofaza qilish va chiqindilarni nazorat qilish zarur.

3.2. Antropogen omillarning ekoturistik destinatsiyalar shakllanishiga ta'siri

Shimoliy Farg'onada tabiiy resurslardan turistik maqsadlarda foydalanish darajasi inson faoliyati bilan chambarchas bog'liq. Transport yo'llari, turar joylar, ovqatlanish xizmatlari, dam olish maydonlari va axborot infratuzilmasi tabiiy obyektlarning amaliy turistik destinatsiyaga aylanishiga xizmat qiladi.

Biroq antropogen omillarni faqat infratuzilma bilan cheklash to'g'ri emas. Mahalliy aholi tajribasi, an'anaviy bog'dorchilik, hunarmandchilik, tarixiy yodgorliklar va ekologik madaniyat ham destinatsiyaning o'ziga xosligini belgilaydi.

Namangan viloyati Turizm boshqarmasi ma'lumotlariga ko'ra, Chust pichoqchiligi, milliy kashtachilik, kulolchilik va boshqa hunarmandchilik an'analari hududning madaniy turizm resurslarini tashkil etadi. Ushbu resurslarni tabiatga yo'naltirilgan sayohatlar bilan uyg'unlashtirish ekoturistik mahsulotning mazmunini kengaytirishi mumkin.

2-jadval. Antropogen omillar va ularning ekoturistik rivojlanishga ta'siri

Antropogen omil	Ijobiy ta'siri	Salbiy ta'sir xavfi
Transport infratuzilmasi	Turistik obyektlarga yetib borishni osonlashtiradi	Transport chiqindilari va tabiiy hududlarning parchalanishi
Turistik xizmatlar	Mahalliy bandlik va daromad manbalarini kengaytiradi	Chiqindilar va suv iste'molining ortishi
Bog'dorchilik va dehqonchilik	Agroekoturizm, mahalliy mahsulotlar va tajribaviy sayohatlar	Suv tanqisligi, tuproqning ifloslanishi
Tarixiy-madaniy meros	Turistik marshrutlarni mazmunan boyitadi	Obyektlarning haddan tashqari tijoratlashuvi
Mahalliy aholi ishtiroki	Hududiy tajriba va an'analarni saqlaydi	Manfaatlar noto'g'ri taqsimlansa, ijtimoiy ziddiyatlar
Ekologik boshqaruv	Tabiiy resurslarni muhofaza qilishni kuchaytiradi	Nazorat sust bo'lsa, ekologik bosim ortadi

Manba: muallif ishlanmasi.

Antropogen omillarning ijobiy ta'siri, avvalo, tabiiy obyektlardan foydalanishning tashkil etilganligi bilan namoyon bo'ladi. Masalan, piyodalar yo'laklari, yo'nalish ko'rsatkichlari, chiqindi yig'ish punktlari va ekologik

axborot belgilarining tashkil etilishi sayyohlarning harakatini tartibga soladi hamda tabiiy muhitga tarqoq ta'sirni kamaytiradi.

Buning amaliy misoli sifatida Chortoq soyining ayrim qismlarida piyodalar uchun ekologik yo'laklar tashkil etishga qaratilgan loyihalarni ko'rsatish mumkin. Rasmiy ma'lumotlarda Namangan va Oromgoh mahallalari oralig'ida eko-yo'lak qurilishi, soy hududini obodonlashtirish va tashrif buyuruvchilar uchun xavfsiz sharoit yaratish ishlari qayd etilgan. Bu holat tabiiy obyektning turistik jozibadorligini infratuzilmaviy choralar orqali oshirishga qaratilgan yondashuvni ifodalaydi.

Shu bilan birga, obodonlashtirish va qurilish ishlari tabiiy muhitning xususiyatlarini hisobga olgan holda olib borilishi lozim. Aks holda, turizmni rivojlantirish maqsadida amalga oshirilgan antropogen o'zgarishlar tabiiy landshaftlarning yaxlitligi va ekologik funksiyalariga zarar yetkazishi mumkin.

3.3. Shimoliy Farg'onada ekoturistik destinatsiyalarni hududiy tashkil etish imkoniyatlari

Hududning tabiiy va antropogen resurslarini kompleks baholash natijasida ekoturistik destinatsiyalarni bir nechta funksional yo'nalishlar bo'yicha rivojlantirish maqsadga muvofiqligi aniqlanadi. Bunda har bir hududning yetakchi resursi, mavjud infratuzilmasi va ekologik cheklovlari hisobga olinishi kerak.

3-jadval. Shimoliy Farg'onada ekoturistik destinatsiyalarni rivojlantirishning taklif etilayotgan yo'nalishlari

Hududiy yo'nalish	Yetakchi resurslar	Taklif etilayotgan turistik mahsulot
Chortoq	Mineral suvlar, soy vodiysi, rekreatsion infratuzilma	Soy bo'yi ekologik sayrlari, tabiatni kuzatish, sog'lomlashtirish xizmatlari bilan uyg'unlashgan sayohatlar

Kosonsoy	Tabiiy manzaralar, suv obyektlari va qishloq landshaftlari	Piyoda marshrutlar, tabiatshunoslik ekskursiyalari, qishloq turizmi
Yangiqo'rg'on	Tog'oldi va qishloq landshaftlari, bog'dorchilik	Agroekoturizm, mavsumiy sayohatlar, mahalliy mahsulotlar bilan tanishish
Pop	Tog'li va tog'oldi hududlari, landshaft xilma-xilligi	Trekking, manzarali kuzatuv, ekologik-ma'rifiy yo'nalishlar
Chust	Bog'dorchilik, hunarmandchilik va madaniy meros	Tabiat va madaniyatni birlashtiruvchi qishloq-turistik marshrutlar

Manba: muallifning hududiy resurslarni funksional jihatdan guruhlashtirish asosidagi taklifi. Jadval mavjud destinatsiyalarning dala sharoitida to'liq tekshirilgan reytingi hisoblanmaydi.

Jadvalda keltirilgan yo'nalishlar hududning turistik resurslariga mos ravishda ishlab chiqilgan dastlabki takliflardir. Ularning amaliy jihatdan samaradorligini aniqlash uchun har bir obyektning joylashuvi, transportdan foydalanish imkoniyati, ekologik holati, mavsumiyligi va tashrif buyuruvchilar oqimi bo'yicha qo'shimcha tadqiqotlar zarur.

Destinatsiyalarni tashkil etishda ularni alohida obyektlar sifatida emas, balki o'zaro bog'langan hududiy tizim sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv turistik marshrutlarni birlashtirish, tashrif buyuruvchilar oqimini hududlar o'rtasida taqsimlash va mahalliy xizmat ko'rsatuvchilar hamkorligini rivojlantirish imkonini beradi.

Masalan, tog'oldi tabiat obyektlariga tashrifni qishloq landshaftlari, bog'dorchilik faoliyati va hunarmandchilik bilan tanishish dasturlari bilan birlashtirish mumkin. Natijada sayohatning mazmuni kengayadi, mahalliy

aholining iqtisodiy manfaatdorligi ortadi va turistik faoliyatning faqat bitta tabiiy obyektga to'planib qolish xavfi kamayadi.

3.4. Tabiiy-antropogen omillarning o'zaro ta'siri

Tadqiqotning nazariy umumlashtirishlari Shimoliy Farg'onada ekoturistik destinatsiyalar shakllanishiga ta'sir etuvchi omillarni uchta asosiy guruhga ajratish imkonini beradi.

Birinchi guruh — tabiiy resurslar bilan bog'liq omillar. Ular hududning dastlabki turistik jozibadorligini, turizm turlarining xilma-xilligini va tabiiy faoliyat uchun mavjud imkoniyatlarni belgilaydi.

Ikkinchi guruh — infratuzilmaviy va tashkiliy omillar. Ular tabiiy resurslardan foydalanish qulayligi, sayohatning xavfsizligi, xizmatlar sifati va destinatsiyaning bozordagi raqobatbardoshligiga ta'sir ko'rsatadi.

Uchinchi guruh — ekologik va ijtimoiy boshqaruv omillari. Ular turizmning mahalliy aholi farovonligiga qo'shadigan hissasi, tabiiy resurslarning saqlanishi va turistik faoliyatning uzoq muddatli barqarorligini belgilaydi.

Ushbu guruhlar o'rtasidagi munosabat bir yo'nalishli emas. Masalan, yo'l va turistik xizmatlarning yaxshilanishi tabiiy hududga tashriflarni ko'paytirishi mumkin, biroq tashriflar sonining ortishi chiqindilar, shovqin va tabiiy muhitga tushadigan bosimni ham kuchaytiradi. Shuning uchun infratuzilmani rivojlantirish ekologik nazorat, tashrif buyuruvchilarni boshqarish va mahalliy aholi manfaatlarini hisobga olish bilan birgalikda olib borilishi lozim.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Tadqiqot natijalarining nazariy tahlili Shimoliy Farg'onada ekoturistik destinatsiyalarni tashkil etishda tabiiy-antropogen yondashuvning muhimligini ko'rsatadi. Bunda tabiiy sharoitlarni destinatsiyaning asosiy resursi, antropogen omillarni esa ushbu resursdan foydalanish va uni muhofaza qilishni tashkil etuvchi mexanizm sifatida talqin qilish mumkin.

Birinchidan, tabiiy resurslarning mavjudligi destinatsiya muvaffaqiyatini o'z-o'zidan kafolatlamaydi. Manzarali landshaft, suv manbasi yoki biologik

xilma-xillikning mavjudligi turistik mahsulotni shakllantirish uchun muhim bo'lsa-da, unga borish imkoniyati, axborot ta'minoti, xavfsizlik va ekologik boshqaruv ham talab etiladi.

Ikkinchidan, antropogen infratuzilma ekologik tamoyillar asosida rivojlantirilishi kerak. Chortoq soyidagi eko-yo'laklar loyihasi tabiiy obyektlardan foydalanishni tashkil etishning amaliy misolidir. Bunday loyihalarning samaradorligi faqat tashrif buyuruvchilar soni bilan emas, balki suv va qirg'oqbo'yi landshaftlarining holati, chiqindilar boshqaruvi, xavfsizlik hamda mahalliy aholi uchun yaratilgan imkoniyatlar bilan ham baholanishi kerak.

O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali

Uchinchidan, ekoturizmni mahalliy iqtisodiyot bilan bog'lash muhim. Bog'dorchilik, hunarmandchilik, an'anaviy oziq-ovqat mahsulotlari va qishloq turmush tarzini turistik dasturlarga kiritish hududning o'ziga xosligini kuchaytiradi. Bu jarayonda mahalliy aholi oddiy xizmat ko'rsatuvchi emas, balki turistik mahsulotni yaratish va tabiiy merosni saqlashning faol ishtirokchisi sifatida qatnashishi lozim.

To'rtinchidan, destinatsiyalarni baholashda ekologik sig'im tushunchasidan foydalanish zarur. Ekologik sig'im ma'lum bir hududning tabiiy muhitiga jiddiy zarar yetkazmasdan qabul qila oladigan tashrif buyuruvchilar miqdori va faoliyat intensivligini anglatadi. Ushbu ko'rsatkichni belgilash uchun sayyohlar oqimi, tuproq va o'simlik qoplarning holati, suv resurslari, chiqindilar hajmi va mavsumiy o'zgarishlarni kuzatish talab etiladi. Shimoliy Farg'ona bo'yicha aniq ekologik sig'im qiymatlarini belgilash esa alohida dala tadqiqotlarini talab qiladi.

Beshinchidan, hududiy rejalashtirishda GIS texnologiyalaridan foydalanish maqsadga muvofiq. Raqamli xaritalar yordamida tabiiy obyektlar, aholi punktlari, yo'llar, suv resurslari, mavjud turistik xizmatlar va ekologik xavf zonalarini birlashtirish mumkin. Buning natijasida turistik marshrutlarning

qulayligi, tabiiy hududlarga tushadigan bosim va yangi infratuzilmani joylashtirish imkoniyatlari fazoviy jihatdan baholanadi.

Oltinchidan, ekoturistik destinatsiyalarni tashkil etishda tabiatni muhofaza qilishga doir huquqiy talablar hisobga olinishi shart. O'zbekiston Respublikasining «Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risida»gi qonuni tabiiy obyektlarni saqlash, inson faoliyatining salbiy ta'sirini oldini olish va ekologik monitoringni takomillashtirishga qaratilgan. Shu sababli turistik loyihalarni amalga oshirishdan oldin hududning huquqiy maqomi, foydalanish rejimi va ekologik cheklovlari tekshirilishi lozim.

Mazkur tadqiqotning cheklovi shundaki, tahlil hududiy va nazariy umumlashtirishlarga asoslangan. Muayyan obyektlar kesimida turistlar soni, iqtisodiy daromad, ekologik sig'im yoki antropogen bosim ko'rsatkichlari o'lchanmagan. Shu bois keltirilgan hududiy yo'nalishlar dastlabki ilmiy-amaliy takliflar sifatida qaralishi va kelgusida dala kuzatuvlari, statistik ma'lumotlar hamda GIS tahlili yordamida tekshirilishi kerak.

XULOSA (CONCLUSION)

O'tkazilgan nazariy-geografik tahlil asosida Shimoliy Farg'onada ekoturistik destinatsiyalarni tashkil etishda tabiiy va antropogen omillar o'zaro bog'langan tizimni tashkil etishi aniqlandi. Hududning tog'oldi landshaftlari, soy va daryo vodiylari, mineral suv manbalari, bog'dorchilik hududlari hamda biologik xilma-xilligi ekoturizmni rivojlantirish uchun muhim tabiiy asos hisoblanadi. Transport infratuzilmasi, turistik xizmatlar, tarixiy-madaniy meros va mahalliy aholining iqtisodiy faoliyati esa ushbu resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi xulosalar va takliflar ishlab chiqildi:

1. Tabiiy va antropogen resurslarni kompleks baholash zarur. Destinatsiyalarni tanlashda faqat manzaradorlik yoki infratuzilma mavjudligiga

emas, balki ekologik holat, xavfsizlik, transport qulayligi va mahalliy aholi manfaatlariga ham e'tibor qaratish lozim.

2. Hududiy ixtisoslashuvni rivojlantirish maqsadga muvofiq. Chortoqda soy bo'yi va sog'lomlashtirish xizmatlari bilan uyg'unlashgan yo'nalishlar, tog'oldi hududlarida trekking va tabiatni kuzatish, bog'dorchilik rivojlangan joylarda esa agroekoturizmni shakllantirish imkoniyatlari mavjud.

3. Mahalliy aholi ishtirokini kengaytirish kerak. Oilaviy mehmon uylari, mahalliy gidlar, hunarmandlar va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtiruvchilarni turistik zanjirga jalb etish destinatsiyalarning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini oshiradi.

4. Ekologik boshqaruvni turistik infratuzilma bilan uyg'unlashtirish lozim. Chiqindilarni boshqarish, suv resurslarini muhofaza qilish, ekologik yo'laklarni belgilash va tashrif buyuruvchilar oqimini nazorat qilish destinatsiyalarning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi.

5. GIS asosida hududiy baholash tizimini ishlab chiqish kerak. Tabiiy resurslar, yo'llar, aholi punktlari, ekologik xavf zonalari va turistik obyektlarni yagona raqamli xaritada birlashtirish istiqbolli destinatsiyalarni aniqlash hamda marshrutlarni optimallashtirishga yordam beradi.

6. Kelgusidagi tadqiqotlarni empirik ma'lumotlar bilan boyitish zarur. Dala kuzatuvlari, turistlar so'rovi, mahalliy aholi bilan suhbatlar va ekologik monitoring asosida tabiiy-antropogen omillarning ta'sirini miqdoriy baholash tadqiqot natijalarining ishonchliligini oshiradi.

Umuman olganda, Shimoliy Farg'onada ekoturistik destinatsiyalarni samarali tashkil etish tabiiy resurslardan foydalanish, antropogen infratuzilmani oqilona joylashtirish va ekologik muhofazani yagona boshqaruv tizimida uyg'unlashtirishga bog'liq. Bunday yondashuv hududning turistik jozibadorligini oshirish bilan birga tabiiy landshaftlarni saqlash, mahalliy aholi farovonligini qo'llab-quvvatlash va barqaror hududiy rivojlanishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risidagi Qonun, 2004-yil 3-dekabr, 710-II-son. LexUZ. <https://www.lex.uz/uz/acts/415228>.
2. Namangan viloyati Turizm boshqarmasi. About Us: Namangan Region Tourism Department. Hududning tabiiy, tarixiy va madaniy turistik resurslari haqida rasmiy ma'lumot.
3. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi. Namangan viloyati. Hududning geografik xususiyatlari va turistik obyektlari to'g'risidagi ma'lumotlar.
5. Namangan davlat universiteti. Turizm geografiyasi. Elektron o'quv manbasi.
6. Акабоев И.З., Хакимов М.М., & Турдалиев И.Э. (2023). ЗНАЧЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ КАРТ В ОХРАНЕ ПРИРОДЫ И ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ. Экономика и социум, (6-1 (109)), 593-598.
7. Abduraxmonov, B. M. (2023). TABIIY GEOGRAFIYA DARSLARI UCHUN KARTOGRAFIK KATALOG YARATISH. Research and education, 2(5), 319-325.